

Zitierhinweis

Pánek, Jaroslav: review of: Martin Kučera (ed.): František Bauer, Život proti zkáze. Torzo pamětí novináře 1925–1945, Praha: Národní archiv, 2020, in: Český časopis historický, 2021, 4, p. 951–954, <https://recensio-stag.lorax.syslab.com/r/e1c2ad9837494db294b484107b5feb6a>

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a–63a UrhG) zulässig.

okamžiku dosáhli na kratší či delší dobu hodnosti i místa okresních hejtmanů ve vybraných (a příležitostně na základě předchozího zpracování i jiných) oblastech Čech.

Potvrdilo se přitom, že socioprofesionální skupina státního úřednictva po sobě zanechává mizivou až žádnou stopu v oblasti pramenů osobní povahy. Pro oživení základní struktury práce bylo potřeba pracovat především s prameny úřední proveniencie a jejich většinou strohou výpověď oživit do jedinečnosti úřednických osudů. Je jich v celé práci zachycena, i když někdy jen zlomkovitě, opravdu velmi dlouhá řada svědčící o autorově neobyčejné badatelské pílí. Vyplyvá z nich mimo jiné například i to, jak některé prvky zůstávaly přítomny setrvale, ačkoliv svět kolem se proměňoval. Jestliže oslavy císařských narozenin 18. srpna vzbuzovaly v provedení okresních hejtmanů ve druhé polovině 19. století pravidelnou vlnu více či méně viditelných pobavených úsměšků a satirických glos, pak republikánští okresní hejtmani žárlivě střežili, kdo se účastnil či neúčastnil oslav výročí 28. října a byli schopni z toho vyvozovat stejně vážné závěry, jako jejich starší kolegové ze zanedbání císařských narozenin. A není to jediný příklad, který lze z textu vysledovat. „Republikánský“ okresní hejtman ostatně většinou svou kariéru začínal jako c. k. úředník a měl hluboko v mozku uloženu odpovědnost, profesionalitu, ale také povědomí o tom, jak důležité jsou ve veřejném prostoru symboly.

Citát z knihy Josepha Rotha *Pochod Radeckého*, který uvozuje závěr celé práce, je lapidární, složený ze třech holých vět, a přitom v geniální zkratce vyjadřuje podstatu úřednické existence v prvotním záměru, na začátku onoho dlouhého téměř století, ve kterém ve střední Evropě působil ve veřejném prostoru fenomén zvaný okresní hejtman. Všeobecně zdařilá kniha Martina Klečáckého jej sleduje téměř od počátku až do naprostého konce, protože pokus o oživení principu v devadesátých letech 20. století sice nebyl bez významu, ale trval příliš krátce nato, aby mohl prokázat případnou oprávněnost existence ve změněných podmínkách. Tato epizoda už předmětem zkoumání nebyla.

Marie Macková

František BAUER

Život proti zkáze. Torzo pamětí novináře 1925–1945

K vydání připravil Martin Kučera.

Praha, Národní archiv 2020, 391 s., 26 obr., ISBN 978-80-7469-097-6.

Přední pražský žurnalista a politický komentátor meziválečné doby František Bauer (1897–1967) patřil mezi historiky se širokým vzdělanostním zázemím. Byl vynikajícím znalcem moderních politických dějin, který – dlouho před prosazením politologie – vnášel do českého prostředí kritický pohled na úlohu nacistického Německa a dalších mocností ve vývoji střední Evropy i ostatního světa. Inspirován monumentálním dílem svého učitele Josefa Šusty a idejemi T. G. Masaryka prorážel cestu od jednostranného zaměření na domácí problémy k evropským a světovým horizontům. Ve třicátých letech 20. století se stal profesorem Svobodné školy politických nauk, za německé okupace se podílel na odboji a po druhé světové válce přednášel na Vysoké škole politické a sociální a na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jeho klíčovými badatelskými tématy se staly dějiny politického myšlení, mezinárodní vztahy v období 1848–1945, německá otázka, kancléři Otto von Bismarck a Adolf Hitler, ale také Niccolò Machiavelli.

Doba komunismu neumožňovala vydání jeho prací, proto podstatná část zůstala v rukopisech a byla vydána po roce 1989.¹ Nedokončen zůstal nástin Bauerových pamětí, jež bylo teprve nutno sestavit na základě zachovaných kapitol a poznámek. Tohoto úkolu se zasloužně ujal Martin Kučera, historik kulturních a politických dějin přelomu 19. a 20. století, který v rozsáhlém doslovu popsal osudy Bauerovy písemné pozůstalosti a složitou cestu za získáním jeho pamětí.

Uplatnil zde „rekonstrukční ediční metodu“, vhodnou pro knižní edice textů autorsky nedokončených nebo jen torzovitě zachovaných, u nichž vydavatel respektuje „půdorys autorské výpovědi“ a snaží se „do důsledků vycházet z pisatelovy intence“ (s. 330). Při poctivém uplatnění těchto zásad je možné dodat nehotovému spisu ucelený tvar a zachovat jeho pramennou hodnotu. Dvojnásob to platí u Bauerova textu, který v dokončených částech vykazuje přehlednou kompozici a nesporný literární talent. Kučera svůj ediční přístup osvětlil již dříve a nyní také v ediční poznámce. K němu je však třeba dodat, že každý odborný uživatel by uvítal hojnější používání hranatých závorek, aby bylo zcela zřejmé, kde promlouvá původní autor a kde dnešní editor. U samotné ediční poznámky překvapí, že je zbytečně zatížena věcně nesprávným exkursem o tématu z hlediska edice okrajovém, avšak v obecnějším pohledu nezanedbatelném, totiž o nepřechylování ženských jmen.²

Samotné Bauerovy paměti jsou svědectvím o promýšlení prožívaných dějin, ale hlavně o zážitcích a společenských kontaktech se značným informačním dosahem. To vše se týká

- 1 František BAUER, *Bismarck v mezinárodní politice po prusko-francouzské válce /1871–1890/*, ed. Martin Kučera, Praha 2001; TÝŽ, *Mein Kampf očima historiků*, ed. František Svátek, Praha 2005 (²2008).
- 2 Téma sice do knihy nepatří, je však vyjádřeno tak expresivním a zároveň generalizujícím způsobem, že je nelze přejít mlčením – už proto, že se obecně týká ediční práce a zobecnění poznatků z ní vyplývajících. Kdyby totiž editor znal starší literaturu (už od pozdního středověku a zvláště z období humanismu), uvědomil by si, že jeho kategorické tvrzení „přechylování je hloupost, již vymysleli buditelé pro český venkovský lid“ (s. 331) je zcela mimo realitu. Opak je totiž pravdou: nejen příjmení, ale i křestní jména a dokonce úřední hodnosti mužů, to vše bylo u žen, jejich manželek – zejména ve šlechtickém prostředí – přechylováno tak, aby se jednoznačně vyjádřilo příbuzenské a sňatkem vytvořené sepětí. Je to zdánlivá drobnost ediční praxe (a samozřejmě se netýká zbytečného přechylování jmen cizinek), ale právě ona naznačuje, že povýšenecké soudy o našich předcích a o starších dějinách jsou věcně ospravedlnitelné snad jen tehdy, když jsou podloženy znalostí, nikoli jen předsudkem a odkazem na humorné výroky Voskovce a Wericha, jak je tomu v Kučerově případě. – Abychom zbavili představitele jazykového obrození Kučerova nedomyšleného nařčení z hlouposti, stačí uvést aspoň jeden příklad dávného přechylování, zachyceného v popisu velkých aristokratických slavností, jež roku 1555 uspořádal habsburský arcikníže Ferdinand Tyrolský v Plzni; účastnili se jich totiž kromě jiných „paní Joachymová Šliková, paní Lorencová Šliková, paní Václavová Švihovská, paní Jaroslavová z Kolovrat, paní Beřkovská a paní Lukšanová...“ (Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků*, I, Praha 1985, s. 116). K tomu je třeba dodat, že stejnou potřebu genderového rozlišení pocítovala i humanistická němčina, která přidávala k příjmení příponu *-in*, například Petingarin, Spierin apod. (tamtéž, I, s. 27; II, s. 492). Editorovi, který chce své názory na sociální aspekty dějin jazyka zobecňovat, lze doporučit, aby se alespoň letmo rozhlédl po slovanských či jiných flexivních jazycích a tam se přesvědčil, že není třeba lámat hůl nad předky tesklivým zvoláním *O tempora, o mores* (s. 331 recenzované knihy), ale že někdy se vyplácí následovat Catonovu radu *Nulli tacuisse nocet...*

hlavně druhé poloviny třicátých let a doby druhé světové války. Hned na počátku Bauer podrobně popisuje kontakty s německým nacionalistickým politikem Otto Strasserem a dalšími německými osobnostmi, které se zabývaly problémem nacismu a kriticky se k němu vymezovaly. Autor otvírá širokou paletu svých kontaktů s novináři, zpravodajci a diplomaty, českými i zahraničními politiky a dobře informovanými ministerskými úředníky, německými emigranty v předválečném Československu a s mnoha dalšími pozoruhodnými osobnostmi, které měly co říci k mezinárodním vztahům v Evropě nebo byly zapojeny do jejich utváření.

Na základě vlastních poznatků či později zprostředkovaných sdělení (na prvním místě velmi dobře informovaného diplomata Vojtěcha Masného, československého vyslance ve Velké Británii, Itálii a Německu) přináší Bauer nepřeborné množství dílčích i zobecňujících poznatků o krizi demokracie a rozpadu evropského bezpečnostního systému, o době mnichovské krize a nacistické expanzi, o okupaci, protektorátním systému a odboji, zvláště v prostředí novinářů. Bauerovo pozorování dějin má své vrcholy na jedné straně ve snaze o vystižení sociální psychologie Němců a ve zhodnocení jejich institucí v době nacismu (SS, gestapo, nástroje propagandy a vládnutí v protektorátu) i čelných postav (Hitler, Neurath, Henlein, K. H. Frank aj.), na druhé straně v živé charakteristice významných postav české politiky (T. G. Masaryk, Jan Masaryk aj.).

V pamětech se prolíná osobní zkušenost s analýzou aktuální politické situace a s formulováním vlastních nebo častěji cizích (vyslechnutých) názorů na tuto problematiku. Je to zvláště důležité tam, kde Bauer odhaluje – na straně politiků i široké veřejnosti – míru porozumění nebo častěji neporozumění současnosti a blízké budoucnosti. V letech předcházejících mnichovské dohodě a druhé světové válce je to především opakovaný poukaz na nepochopení podstaty nacismu a hrozby katastrofálního válečného konfliktu. Tento nedostatek autor zdůrazňuje nejen u hlavních představitelů západoevropského appeasementu, ale také v případě prezidenta Edvarda Beneše, který podle Bauerova názoru včas nedocenil hrozbu hitlerovského Německa a nezájmu Francie a Velké Británie o garanci bezpečnosti pro východní sousedy Třetí říše. Při psaní pamětí měl autor samozřejmě výhodu kritika, který už dobře ví, jak vše dopadlo, avšak v Bauerově případě je třeba vzít v úvahu, že ve svých předválečných spisech na tato rizika včas a s hlubokou znalostí kontextu naléhavě upozorňoval.

Četba Bauerových pamětí a dalších jeho textů k memoárům připojených je mnohostranně poučná, a to nejen pro specialisty na třicátá a čtyřicátá léta 20. století. Svá témata tu najdou odborníci na církevní dějiny (poznámky o papežské politice a nunciaturách), historicky orientovaní slavisté (úvahy o postoji k slovanským národům a zvláště k Lužickým Srbům) či historici historiografie. Zvláštní místo zaujímají autorovy postoje k historii a její teorii (mj. rozbor vztahu Josefa Šusty k filosofii dějin a sociologii), k manipulaci dějinami (nacistický a kolaborantský výklad českých dějin) a k recepci starší minulosti jako mementa pro současnost (zejména vnímání bělohorského syndromu v době smrtelného ohrožení nacismem).³

3 „Tři sta let kráčel národ od Bílé hory na Hrad... Ať mu kdokoliv připraví jakoukoliv Bílou horu, národ se zase vítězně vrátí na Hrad, symbol svobody.“ – F. BAUER, *Život proti zkáze*, s. 7.

Bauerův výklad je doprovázen podrobným poznámkovým aparátem, který svědčí o důkladné prosopografické průpravě editora. Kučerovi se podařilo identifikovat a blíže charakterizovat stovky osob, čímž zvýšil výpovědní hodnotu cenného a zároveň čtenářsky přitažlivého Bauerova textu. Značný význam má i osobní rejstřík, je však podivné, že opomíjí jména zmíněná v doslovecích; je také škoda, že zde chybí zeměpisný rejstřík, který by usnadnil orientaci v dílčích tématech mezinárodních vztahů. Obrazová příloha přináší kvalitní reprodukce fotografií – zčásti osobních a rodinných, zčásti obecně významných pro politickou situaci v Československu kolem poloviny 20. století. Celkově lze edici Bauerových pamětí ve zpracování Martina Kučery pokládat za hodnotný pramenný příspěvek k poznání moderních českých dějin.

Jaroslav Pánek

Tatiana V. VOLOKITINA – Anna R. LAGNO – Albina F. NOSKOVA –
Boris S. NOVOSELCEV (eds.)

1968 god. Pražskaja vesna: 50 let spustja. Očerki istorii

Moskva – St.Peterburg, Institut slavjanovedenija RAN – Nestor-Istorija 2021, 368 s.,
ISBN 978-5-4469-2006-8.

V roce 2021 vydal Ústav slavistiky Ruské akademie věd sborník „1968. Pražské jaro o 50 let později. Eseje o historii“, na jehož přípravě se podíleli ruští, čeští a rumunští historikové. Události „odrážející snahu dát komunistickému hnutí nový impuls spojením socialistických hodnot s racionálním tržním hospodářstvím a mechanismy rozvinuté demokracie“¹ se opakovaně stávaly předmětem publikací, nicméně každé výročí je opět důvodem k návratu k „symbolické události, která určovala život a hodnoty několika generací“ (s. 2). Záměrem sestavovatelů sborníku bylo „seznámit čtenáře s novými materiály a dokumenty, přehodnotit na jejich základě události před půlstoletím, pokusit se najít originální badatelskou perspektivu“ (s. 9).

Tato publikace „pečlivě analyzuje 'zákulisi' pražského jara, přibližované čtenáři prizmatem diskusí o reformách a podrobným zkoumáním postojů českých intelektuálů Z. Mlynáře, R. Richty, J. Pelikána, O. Šika“ (s. 9). Pozornost je věnována historii federalizačního projektu a jeho realizaci, včetně jak kladných stránek nového státního modelu, tak od počátku v něm zakotvených slabin, které se později projeví v 90. letech. Jedním z ústředních témat práce bylo uvažování o důvodech použití síly k řešení československé krize. Kniha zároveň přibližuje protestní nálady československé veřejnosti, které byly v Moskvě při přípravě vojenské akce zjevně podceněny.

Autoři sborníku též podrobně prozkoumali stanovisko Rumunska, jehož hodnocení mnoha otázek ohledně vývoje „socialistického tábora“ bylo odlišné od stanovisek ostatních zemí sovětského tábora. Značná pozornost byla navíc věnována nejednoznačnému postoji

1 T.В. ВОЛОКИТИНА, А.Р. ЛАГНО, А.Ф. НОСКОВА и Б.С. НОВОСЕЛЬЦЕВ, ред. 1968 год. „Празская весна“: 50 лет спустя. Очерки истории. Москва/Санкт-Петербург: Институт славяноведения РАН/Нестор-История 2021. Dostupné z: doi 10.31168/4469-2006-8), s. 8.